

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM.

- 1 In lapide luteo lapidatus est piger, & omnes loquentur super aspernatione illius.
- 2 De stercore boum lapidatus est piger, & omnis qui tetigerit eum, excutiet manus.

Vo hi versus obscuritatem magnam habent in nostra lectione, quæ cum non videantur habere commodum aliquem literalem sensum, nostri ferè ad mysticos confugiunt sensus, sed parùm solidos. Græca commodum & iucundum habent sensum, quæ sic verti possunt; Lapidum conspurcato comparatus est piger, & omnis sibilat super ignominia eius. Stercori boum comparatus est piger, omnis qui tollit illud, excutiet manum. Quibus sententijs significatur vilitas, contemptus, & sordities hominis pigri, comparaturque & lapidi, luto vel alia quauis re commaculato, & stercore boum, quòd sicut hæc abiecta sunt & fœda, ac ob eorum fœditatem nemo ea dignatur contingere, aut si contigerit, statim ea abijcit, & excutit manus suas ab eis: ita & cordatus quisque pigri hominis fœcordiam detestatur, nec dignatur cum eo communicare, aut negotiũ aliquod ei committere, sciens se ab illo conspurcandum, & notam aliquam atque ignominiam vel damnum se contracturum, si ei sua commiserit, iuxta illud quod est in Prouerb. Sicut

Prou. 10.

acetum dentibus, & fumus oculis: sic piger his qui miserunt eum. Noster interpret dictionem Græcam συνβλητικὴν, à verbo συμβάλλω, quod significat sæpe comparo & confero, vertit lapidatus est, quasi legerit *συνβλήθη*, à verbo *συνβλήθη*, quod significat aliquando telis vel lapidibus aliquem impetere. Vt autem nostra lectio proximè accedat ad originalem intelligentiam, hic sensus reddi potest; Piger lapidatus est lapide luto aut stercore boum: siue quia dignus est qui huiusmodi sordibus impetatur & conspurcetur, siue potius quia per suam fœcordiam ita est commaculatus, ac si lapide luto aut stercore boum esset impetitus. Proinde sicut omnes cū risu loquerentur de eo qui tam fœdis rebus esset conspersus & conspurcatus, & qui tales contigisset, mox à sordibus cōtractis excuteret manus suas: ita omnes cordati de pigri aspernatione & vilitate loquentur cum detestatione, eius commercium fugient: & si quid ei commiserint curandum, idiplum mox manibus eius subtrahent, seque ab eis eximent. Meritò autem tantopere Sapiens & hoc loco & alijs, quemadmodum & Salomon sæpe in Prouerbijs, pigros detestatur, tum quòd tales nec sibi nec alijs sint vtilis, tum quòd tales ferè grauibus vitijs sint contaminati. Multa enim malitiam docet otiositas, vt infra dicitur cap. 33. Qui sensum mysticum in his sententijs requirit, legat Rabanũ & alios. D. Gregorius simplicius quàm quidam secundam sententiam tractat mysticè, scribens in 20. caput Iob. cap. 3. Gaudia,

Gaudia, inquit, præsentis vitæ, quæ iniusti æstimant magna bona, iusti stercora deputant. Vnde scriptum est: De stercore bouum lapidatus est piger. Is ergo qui Deum sequi noluerit, ab amore æternæ vitæ pigrescit. Et quoties rerum temporalium damno percutitur, ex his nimirum affligitur, quæ iusti viri velut stercora contemnunt. Hæc ille: Quod ad lectionem attinet, cum quidam libri habeant, super aspersionem, alij super aspersione, merito posterior lectio est præferenda, quod conuenientiore habeat sensum, & Græcis consentiat. Per lapidem luteum, intelligendum esse non lapidem ex luto factum, sed luto immersum & commaculatum, patet ex prædictis. Græca enim habent, λιθὸν κρυσάλω-
μῶφι, hoc est, lapidi conspurcato.

3 Confusio patris est de filio indisciplinato, filia autem in deminoratione fiet.

DE decori pigri subiungit dedecus quod ex stultis prolibus parentes contrahunt, prosequens multis sententijs in sequentibus stultitiæ vituperium. Hac ergo sententia significat liberorum vitia & stultitiam redundare in parentum infamiam, utpote quorum erat liberos educare & instituere liberaliter. Confunditur, inquit, pater, hoc est, verecundia & ignominia afficitur de filio inerudito & malè instituto: filia autem si talis sit, fiet in deminoratione, vel quia parua erit æstimationis, nec commendabilem se reddet cõiugio cum elocanda erit, vel potius quia damnum & detrimentum adferet suis parentibus, suoque marito. Solet enim hic author nomine λατῶσις, quod hic Græcis est, significare detrimentum & damaum. Cui sensui conuenit quod ex opposito sequitur in subiecta sententia. Cæterum parum refert quod in quibusdam libris addatur adiectiuum, fatua, ut sit lectio: Filia autem fatua; in alijs non addatur, sicut nec est in Græcis, quia etiam si non addatur, de tali filia accipiendum est, de quali præcessit filio.

4 Filia prudens hæreditas viro suo, nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris.

Significat prudentiam filia insignem esse dotem ipsius, eamque ob id a viro suo amandam velut hæreditatē & patrimonium, ut per quam multa cõmoda consequatur, & in qua se à parētibus iudicabit magna dotē donatum. Contrà quæ confundit suum virum suis vitijs & stultitia sua: aut potius absolute, quæ confundit, hoc est, quæ probrosa est, & confusione res dignas facit, affert patri ignominiam tum apud omnes, tum maximè apud maritum suum, qui de ea apud patrem exposulat. Pro; hæreditas viro suo; est Græcis κληρονομία ἀνδρα αὐτῆς, hoc est, hæreditabit virum suum: quo videtur significare, quod donabit virum suum hæreditate, & insigni dote. proinde rectè noster vertit, hæreditas est viro suo. Pro, nam, Græcè est καὶ, &. Proinde improprie hic accipi debet coniunctio illa causalis, ut tantum coniungat, & docti

notant apud Ciceronem & alios, nam, poni pro, autem, aut alia simili discrepantiua particula.

5 Patrem & virum confundit audax, & ab impijs non minorabitur, ab vtrisque autem inhonorabitur.

IN muliere vt maximè commendatur verecundia, quæ pudicitia custos est: ita maximè vituperatur audacia, & inuerecundia, vt quæ multorum malorum & impudicitia causa est, ideoque audacem peculiariter dicit ignominia afficere & patrem & virum suum, quia talis etiam impijs inuenietur non esse inferior in vitijs: vnde & ab vtrisque, hoc est, a patre & viro suo, etiam ipsa vicissim inhonorabitur, quia cum propter eam cogantur sustinere infamia, ipsi vicissim nullo eam honore dignabuntur, contemnent eam, relinquent, subsidia subtrahent, & iustis pœnis afficient. Notandum autem mediam huius sententia partem; & ab impijs non minorabitur; Græcis non esse, apud quos etiam hæc sententia bimembris tantum est.

6 Musica in luctu importuna narratio, flagella & doctrina in omni tempore sapientia.

Legendum potius sapientia quam sapientia. Nam & Græca habent genitiuum, & Rabanus sic legit, Lyranus quoque ex suo commentario sic legisse videtur. Græca tamen non habent, in omni tempore, sed tantum *ἐν χρόνῳ*, in tempore, hoc est, tempestiue & oportune, vt opponatur illi quod dicitur in primo membro, importuna narratio. Itaque sensus Græcæ lectionis est: Narratio importuna, quæ scilicet non fit loco & tempore conuenienti, etiamsi sit de re bona, & tractet quæ sunt prudentia, est velut musica in luctu, quia sicut hæc non est eo tempore grata, nec lætitia afficit lugentem, sed magis eius dolorem exasperat: ita & narratio aliqua non suo loco adhibita, grata & utilis non est, sed contra potius ingrata, inutilis, & auditores magis exasperans quam instruens. Contra verò flagella, hoc est, castigationes & doctrina tempestiue adhibitæ, sunt sapientia, hoc est, à sapientia proueniunt, sicut importuna narratio à stulto. Eundem sensum habebit nostra lectio, si, in omni tempore, exponatur pro, cum omni oportunitate. Oportet enim corripere & docere volentem, omnem obseruare oportunitatem. Rabanus sic intelligit hanc sententiam, vt præconstruatur illud; Musica in luctu; & fit sensus: Læta dicere & narrare eo tempore quo est lugendum, est importunus sermo & narratio: omni verò tempore castigationes & doctrinam adhibere, id pertinet ad sapientiam. Vt significetur toto huius vitæ tempore non esse vacandū lætis, sed tristibus, quia nunc tempus est nō ridendi, sed flendi. Lyranus verò illud, in omni tempore, coniūgit cum, sapientia, vt sit sensus: Importuna narratio est velut musica in luctu, flagella autem & doctrina, debent in omni tempore esse sapientia, hoc est, debent fieri sapienter & prudenter.

7 Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam: qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno.

GRÆCIS breuius sic est; Coniungit testam qui narrat fatuo, & excitat dormientes ex graui somno. Duabus similitudinibus ostendit, quàm inutilis sit plærunque labor qui impenditur docendis stultis, insinuans id quod dicitur in Prouerbis: In auribus insipientium ne loquaris. &: Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Qui, inquit, docet fatuum, similis est ei qui inutilem operam assumit, vt contractæ testæ partes conglutinet & coniungat. Nam vt difficile est contractam testam sic conglutinare, vt rursùm liquorem contineat & conseruet: ita difficile est fatuum, qui suprâ vasi contracto comparatur, sic instituere & formare, vt sapientiam admittat, aut auditam conseruet. Rursùm qui sapientiæ sermonem narrat non attendenti ad illum, nec auidè audienti, similis est ei qui dormientem excitat de graui somno. Nam vt is frustra multa dicit ei qui somno graui oppressus nec excitantem audit, aut si audit, imperfectè audit, ita vt à somno superatus relabatur ad dormiendum: sic & frustra stulto multa dicuntur, qui omnino dormienti similis est, quòd aliis occupatus non aduertit ad ea quæ sapienter dicuntur, sed velut stupidus est ad ea & somnolentus. vnde & sequitur:

Prou. 23.

Eccli. 32.

8 Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam: & in fine narrationis dicet, quis est hic?

RECTÈ dormienti comparatur stultus, imò dormiens dicitur, quia vt sensus exteriores ligantur in dormientibus, ita iudicium & intellectus in stultis: & quemadmodum dormientes tantùm vanis somniis occupantur, quibus miserè illuduntur, ita & fatui rebus vanis tanquam veris inhaerent, à quibus se postea miserè deceptos sentient. Qui ergo narrat stulto quæ sunt sapientiæ, loquitur cum dormiente: quia cum eo qui impeditus non attendit, qui proinde, sicut solent dormientes dum compellantur & excitantur, post multa verba dicere: quis est hic qui loquitur, & qui me excitat? ita & stultus post longum sermonem ad se habitum, ita se geret quasi nihil audisset, & quasi nec attendisset quidem quis sit locutus, dicens: quis est hic qui loquitur, aut quid est quod dicitur? Nam Græcè non est; quis est hic? sed τίς ἐστίν; quid est? Huius indocilitatis exemplum habemus Actuum 17. Act. 17. in philolophis Atheniensibus, qui cum Paulum de resurrectione concionantem audiissent, eius doctrinam aut irridebant, aut iterum audire volebant. Cum ergo tam deplorata sit institutio & correctio im-

9 Super mortuum plora, defecit enim lux eius: & super fatuum plora, defecit enim sensu.

Significat quòd quemadmodum iusta de causa ploratur super mortuum, eò quòd lux oculorum eius, & omnium sensuum exteriorum in eo defecerit, aut quia defecit ei lux solis qua prius fruebatur, hoc est, quia in eo defecit vita ista corporalis: ita etiam plorandum est super fatuum, quia deficit sensu, hoc est, intelligentia & prudentia. Imò significat super hunc magis & maiori iure plorandum, quòd plus sit deficere mente quàm luce corporali. Significat etiam hac comparatione, fatuum similem esse mortuo, vt qui destitutus sit vita, quæ homini propria est per sapientiam & prudentiam. Stultum autem hic, vt & in Prouerbijs, vocat eum qui Dei timore caret, & rebus huius mundi vanis totus est addictus. Porro quod ad lectionem attinet, Rabanus legit in secundo membro; Deficit enim sensus eius; quomodo & scripta quædam habent. Et Græcis in æditione Complutensi est *σύνεσις*, hoc est, sensus vel prudentia. Alia tamen æditio habet *σύνεσις*, vt subaudias *ἡγέρθη*, Defecit enim secundum sensum, hoc est, vt noster vertit, sensu. Vtrobique autem legendum per præteritum, defecit, docent & scripta correctiora, & Græca, quæ habent *ἔλειπεν*.

Stultus quis sit dicitur

Lectionis varietas

*Defecit pro quæsiuit
ut quæsiuit
ut quæsiuit*

10 Modicum plora super mortuum quoniam requieuit, nequissimi enim nequissima vita, super mortem fatui.

Secundam partem breuius Græca sic habent; fatui enim super mortem vita; hoc est, vita eius morte deterior est, vel magis est deploranda quàm mors. vnde & nostra litera sic est accipienda; Ideo dico, modicum plora super mortuum, quia nequissima vita hominis nequissimi est deploranda magis quàm mors eiuldem fatui hominis, vt per fatuum & nequissimum, hoc est impium, idem intelligatur. Modicum autem dicit plorandum super mortuum, quia mors illa suam consolationem secum adfert, quoniam scilicet per eam homo secundum corpus requiescit ab omnibus laboribus & doloribus huius vitæ. Quædam scripta plus habent in hunc modum: Modicum plora super mortuum quoniam requieuit, plurimum verò super vitam fatui. Nequissimi enim &c. sed Græca mediam illam partem non habent, Germanicum exemplar non habet *ἡγέρθη*, enim, sed *ἔλειπεν*, autem, & habet *ὡς πονηρά*, vita mala.

11 Luctus mortui septem dies, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum.

Explicat hæc sententia superiorem, tribuitque luctui mortui septem dies, non quòd non liceat diutius mortuum lugere, cùm de Iacob scriptum sit, quòd eum planxerit Ægyptus septuaginta diebus: de Aaron & Moysè, quòd eos planxerint Israëlita triginta diebus, sed quòd satis sit septem diebus, hoc est, vna hebdomada super mortuum lugere, tot sci-

Gene. 50.
Deut. 34.
Num. 20

tot scilicet diebus quot solebant celebrare nuptialem lætitiã, vt patet Gen. 29. & Tob. 11. quot etiam diebus planxerunt Ægyptij & Israëlitæ Iacob patriarchã cum iam sepeliendus esset, vt est Genes. 50. quod exemplum verisimile est authoris tempore fuisse secutos Iudæos. vnde & apud nos seruatur mos celebrandi septenarium vt dicitur. Dicit ergo luctus mortui septem dies, hoc est, satis est si septem diebus peragatur luctus mortui: at luctus fatui & impij, hoc est, luctus qui de eis est habendus, omnes dies vitæ illorum, hoc est, omnes dies vitæ illorũ sunt plangendi & deflendi, quod semper & sibi & alijs sint inutiles & noxij, & insuper quod quo tempore sanari poterant, insanabiles se præbeant. Vnde subiungit:

Gen. 29.

Tob. 11.

Gen. 50.

- 12 Cum stulto ne multum loquaris, & cum insensato ne abieris.
 13 Serua te ab illo, vt non molestiam habeas, & non coinquinaberis peccato illius.
 14 Deflece ab illo, & inuenies requiem, & nõ acediaberis in stultitia illius.

Postquam ostendit stultos esse incorrigibiles, rectè iam subiungit monitionem qua ab eorum consortio & familiaritate dehortatur, monens primùm vt nec familiariter cum talibus sermones misceantur, nec cum eis eat in viam, sed ab eis quisque se subtrahat, tum vt ne molestiam aliquam ferat ab eis dum eorum improbos mores pati cogetur, tum vt ne illorum vitijs coinquinetur, ita vt ex conuictu similis ei efficiatur, aut saltem in suspicionem apud plurimos veniat cum propriæ famæ læsione. Tales enim ferè vel sumus vel sumus vel existimamur, quales sunt hi cum quibus versamur ac viuimus. A malis ergo qui abstinet, inuenit requiem, quia illorum improbitate non affligitur, nec in periculum aliquod ex eorum conuictu prolabitur, nec propter illorum stultitiam mœrore atque tristitia torquetur. Hoc est enim quod dicitur; non acediaberis in stultitia illius.

- 15 Super plumbum quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm stultus?

Sensus est; Plumbo, quod inter grauissima primum numeratur, quid est grauius? nihil sane aliud magis quàm id cui nomè est, stultus. Hac ergo comparatione significatur, mores imprudentis hominis esse intolerabiles planè & summè molestos, eiq; qui cum tali conuersatur adferre graua mala atque incommoda. Cui simile est quod est in Prouerbijs: **Prou. 17.** Graue est saxum & onerosa arena, sed ira stulti vtroque grauior. Parabolicam hanc sententiam sequens sententia explicat:

- 16 Arenam & salem & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem imprudentem & fatuum & impium.

Adduntur plumbo & alia tria valde graua, quo significetur omnibus grauibus stultum esse molestiorem. Illa enim tantum corpus grauant, hic verò animum: & illa facillè excutuntur, ab hoc verò non ita se quis facillè liberare potest. Inter cæteras autem molestias quas de se imprudens præbet, est quod nihil rectum esse putat, nisi quod ipse facit, quodque, cum omnia reprehendat, admoneri tamen se non patitur. Deinde quòd per eum homo in multa incommoda sæpe pertrahatur.

17 Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificij non dissoluetur, sic & cor confirmatum in cogitatione consilij: cogitatus sensati in omni tempore metu non deprauabitur.

Diligenter hic & in sequentibus habenda est ratio lectionis, quæ in scriptis & in impressis valde variat. Parum facit ad lectionis integritatem siue legatur, Sicut loramentum, vt multa scripta habent, siue legatur sine nota similitudinis, quam alia non habent, sicut nec Græca, quia etiamsi non legatur, subaudienda est. Loramentum etsi propriè connexionem quæ loro fit significet, hic tamen generaliter connexionem significat, sicut & Græca dictio *ἰμάντωσις*, quæ deriuatur ἀπὸ ἵμα, quod est lorū. vnde additur ligneum, vt intelligatur de apta connexionem lignorum inter se, quæ non loris fit, sed apta lignorum cōpositione, inter se ligneis clauis cohærentium. De fundamento ædificij non fit mentio in Græcis, sed tantum est *ἡ οἰκοδομή*, hoc est, in vel ad ædificium. Vnde non videtur legendum; colligatum fundamento ædificij; sed, vt habent libri correctiores scripti; In fundamento ædificij; & fit sensus: cum fundatur aliquod ædificium. Non enim ad firmam aliquā domus constructionem ligna colligantur fundamento, sed supra parietes erectos super fundamentum, ligna inter se colligantur & compinguntur solidè, quæ sic compacta nō dissoluuntur facillè, etiamsi magnum ventorum impetum sustinere cogantur, & ab eis concutiantur. Additur enim Græcis *ἰπσοστροφία*, in concussione. Huic ergo lignorum connexioni, quæ vi ventorum non dissoluitur, rectè comparatur cor confirmatum in cogitatione consilij, hoc est, quod in consilio capiendo solidis firmisque rationibus nititur, quia etiam in tali corde est cōnexio atque conjunctio causarum atque rerū antecedentium & consequentium: quæ connexio ita est necessaria in capiendo consilio bono, sicut in ædificatione domus est necessaria apta lignorū compactio & colligatio. Itaque sicut illa lignorum connexio non dissoluitur etiamsi ventis cōcutiatur, ita nec tale cor à suo proposito soluetur aut deijcietur. quod sequens pars explicat & exponit, cum subiicitur; Cogitatus sensati vel prudentis (id enim explicat quod fit cor confirmatum) in omni tempore metu non deprauabitur; hoc est, etiamsi metu potentia humanæ aut quorumuis incōmodorum concutiat & oppugnetur, non tamen à suo bono proposito vllō tempore deturbabitur, aut deprauabitur. Metū ergo comparat concussioni domus quæ fit à tempestate ventorū. Hoc ergo quod hic dicitur, illud est quod

est quod in Psalms dicitur de iusto: Paratū cor eius sperare in Domino, confirmatum est cor eius, non cōmouebitur. Declaratū est istud in martyribus, qui in consilio suo firmi perstiterunt, ita vt nec mortis metu ab eo dimoueri potuerint. Habent quidē omnes ferē libri; in omni tēpore vel metu; sed cōiunctio, vel, vt est ad sensum superflua, imō sensui obest, ita Græcis non est, & aliquot scripta non habebant, vnde omittendā putamus. Diligentius autē habenda est ratio verę lectionis in sequentibus, in quibus mira est varietas codicū & corruptio. Primū ergo lectionem nostram, vt iam recepta ferē est, afferemus: deinde quomodo ex variis librorum scriptorum collatione cum Græcis lectio sit corrigenda, ostendemus. Sic ergo ferē omnes iam legunt:

18 Sicut ornatus arenosus in pariete limpido, & sicut pali in excelsis, & cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt, sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet.

19 Sicut cor trepidum in cogitatione stulti, omni tempore nō metuet, sic & qui in præceptis Dei permanet semper.

Hæc lectio excutienda est. Et primū quidem notandum quod illa pars; Sicut ornatus arenosus in pariete limpido; apud Græcos præcedentibus iungitur, vt pertineat ad cor confirmatum, & cogitatum prudentis, & significetur, quod quemadmodū arena parieti inducta, parietē & ruetur & ornat: ita prudentia cogitandi atq; deliberandi, animo hominis maximū præstat & munimentum & ornamentū. Noster interpret eam partem retulit ad timidum cor stulti, sed in multis scriptis, eisque correctioribus, ea pars postea ponitur, post illud; contra impetū timoris nō resistet; quēadmodum & legitur in Glosa Ordinaria, vt deinde noua sententia sequatur; Sicut ornatus arenosus in pariete limpido; Cui iungitur pro absoluenda sententia; Sic & cor trepidum in cogitatione stulti. Habent enim libri scripti; sic & cor trepidum; non, sicut cor trepidum. Et omnino certum esse puto hanc sententiā ex altera versione huic insertam esse, cum in sensu eadem sit cū præcedenti. Nam sicut illud; Cor trepidum in cogitatione stulti; idem est cum illo quod præcedit; Cor timidū in cogitatione stulti; ita pro eo quod vnus vertit; Ornatus arenosus in pariete limpido; alter vertit: Cæmenta sine impensa posita. hoc est, cæmenta parieti inducta, in quibus sumptui parcitū est, etiā nimis est arenæ, & vel nihil vel parum calcis, quæ non solent diu adhærere. Iam verba illa quæ sequuntur; Omni tempore non metuet; non posse referri ad præcedentia, vt cordi timido tribuantur, quemadmodum ferē intelligitur, patet, quia non conuenit vt cum mox superiori sententia sit dictū, Cor timidum nō posse resistere contra impetū timoris, hic iam contrarium dicatur, quod omni tempore non metuet, vt omittam ineptā esse comparisonem cordis timidi & stulti, cum eo qui permanet semper in mandatis Dei, vt vtrique similiter tribuatur, omni tēpore non metuere.

Itaque quædam scripta omittunt negationem, non, & habent; omni tempore metuet. Et quod sequitur; Sic & qui in præceptis Dei permanet semper; coniungunt cum sequenti; Pungens oculum, &c. cum quo etiam Rabanus iungit, legens; Sed qui in præceptis Dei permanet semper; non autem: Sic & qui. Tanta est codicum varietas & deprauatio. Plæraque scripta, & inter ea clarissimè codex Bessarionis, hæc verba; Omni tempore non metuet; separant à corde timido, & coniungunt cum eo quod sequitur de permanente in præceptis Dei. quæ distinctio & lectio optimè se habet, & omnem tollit absurditatem. Itaque tribus sententijs, quarum duæ coincidunt, & vni tantùm sententiæ in Græcis respondent, totus hic locus sic est legendus, quomodo distinguit, quem dixi, codex Bessarionis.

Sicut pali in excelsis, & cæmenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebunt: sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet.

Sicut ornatus arenosus in pariete limpidò, sic & cor trepidum in cogitatione fatui

Omni tempore non metuet: sic & qui in præceptis Dei permanet semper.

IN prima sententia legendum esse non, vt ferè omnes habent, paleæ, sed vt quidam libri habent, pali, docet dictio Græca *χάσαις*, quæ significat palos quibus vites alligantur, significat & arundines, vnde quidam vertunt, cannas. Sicut ergo cor iusti in bono firmatum superiori sententia comparauit Sapiens lignis in ædificium bene cõpactis & colligatis: ita nunc cor fatui timidum comparat palis & cannis in sublimi aliquo loco positis & fixis, vbi vim ventorum quæ ibi maior est non ita ferre possunt, sicut fixa in valle vtcunque ferre possunt. Comparat secundo cæmento, cui ad parcendũ sumptibus calx non satis est admixta, sed planè est arenosum. quo si quis parietem maximè tersum & politum tegere & ornare velit, mox à pluuia vel vento decidet, nec firmiter parieti adhærebit. Ita enim & cor fatui, quod sibi non est bene conscius, & quod in bono firmatum non est, nec habet suarum actionum solidas rationes, mox cum tempestas aliqua malorum ingruerit, timorem incutiens, non persistit, sed deijcitur & turbatur animo, consilii que inops nihil firmum sequitur, sed fluctuat, atque in omnem se mutat occasionem. Sicut ergo se habet ornatus arenosus in pariete limpidò, ita se habet cor trepidum in cogitatione stulti. Cuius cõtrarium subijcitur de iusto in vltima sententiâ, quæ clarior erit si omittatur coniunctio, &, quæ in quibusdam scriptis aberat, vt sit sensus: Omni tempore non sic sicut stultus metuet, qui in præceptis Dei permanet semper, quia per obseruationem mandatorũ Dei firmatur & munitur contra omnium malorum timorem. Quod si coniunctionem, &, addere placet, sensus idem erit: Omni

Omni tempore non metuet sic sicut stultus, etiam ille qui in præcepto-
rum Dei obseruatione semper persistit. Similis est ergo hæc doctrina
superioribus similitudinibus significata ei quam suo sermone in monte
habito subiecit Dominus, dicens: Omnis ergo qui audit verba mea Matth. 5.
hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam
supra petram, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt
in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram.
Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro
stulto, qui ædificat domum suam super arenam, & descendit pluuia,
& venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam,
& cecidit.

20 Pungens oculum deducit lachrymas, & qui pungit cor, pro-
fert sensum.

Nouum hic orditur Sapiens argumentum, tractans de conseruanda
amicitia, ostendensque quibus rebus illa maximè lædatur. Hac
ergo prima sententia significat, quòd quemadmodum is qui oculum
alterius pungit, facit defluere ex illo lachrymas: ita qui pungit amici
cor, iniurijs scilicet & contumelijs velut quibusdam aculeis illud exagi-
tando, efficit vt illud declarat se sentire, & signa doloris ædat, quem-
admodum oculus læsus declarat sensum suum & dolorem lachryma-
rum profusione. Itaque subaudienda est particula similitudinis, vt sit
sensus: Sicut pungens oculum lachrymas deducit, ita qui pungit cor, &c.
Pulchra enim comparatione oculus confertur cordi, quia sicut oculus
membrum tenerrimum facillimè læditur, & læsionem suam mox la-
chrymis testatur: ita & cor hominis, in quo iræ dolorisque sedes est,
facile iniurijs aliorum commouetur, suamque commotionem declarat.
Monere ergo vult, vt caueamus ne mordacitate aliqua verborum aut
contumelijs, cuiusquam animum offendamus, ne illum contra nos
temerè excitemus. Porro pro, sensum, hic iam non est, *σύνεσις*, sed
ἰσθμὸς, quod significat id quod propriè Latinis dicitur sensus vel
sensatio.

21 Mittens lapidem in volatilia deijciet illa, sic & qui conuitiatur
amico, dissoluet amicitiam.

Lapidi in volatilia iacto comparat conuitium amico obiectum, quòd
per conuitium amicus impetatur, quasi per iactum in se telum aut
lapidem. Sicut ergo, inquit, qui proijcit lapidem in aues, deijciet illas è
loco in quo sedent, & auolare eas facit: ita qui conuitio & probro im-
petit amicum, dissoluet amicitiam, eamque instar auium subito auolare
faciet. Quo significat in amicitia maximè cauendum à conuitijs & pro-
bris, vt quæ omnium minimè feruntur ab amicis, quorum est amicum
honore afficere, eiusque probra vel diluere vel tegere. Quàm sit in
amicitia cauendum à probris magis significat, cum subiicit:

22 Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes, est enim regressus.

23 Ad amicum si aperueris os triste, non timeas, est enim concordatio.

24 Excepto conuitio & improprio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa: In his omnibus effugiet amicus.

Quod ad lectionem attinet, notandum, quod quanquam omnes penè codices habeant, aperuerit, in tertia persona, legendum tamen esse in secunda persona, aperueris, patet non tantum ex Græcis, sed etiam ex Rabano, qui legit, aperueris, sicut in præcedenti sententia est verbū secundæ personæ, produxeris, pro quo etiā quidam codices corruptè habēt, produxerit. Itaq; etiam illud, Ad amicum, secundo loco positum, magis iungendum est verbo, aperueris, quàm præcedentibus. Significare ergo vult quàm amicitia obliuiscit probra & conuitia in amicū iacta, vt per quæ fiat vt minus amicus reconciliari possit, quàm si gladio ex subita ira imperitus esset. Ostenditque inter offensiones quæ inter amicos existunt, quasdam esse reconciliabiles, quasdam irreconciliabiles. Reconciliabiles offensiones duplices ponit, quarū vna in facto consistit, altera in verbis, stringere scilicet gladium in amicū, & aperire contra illum os triste per verborum amarulentiam, quia vtrumque horum contingit per subitam iram, & impræmeditatam animi festinationem: ideoque offensione hinc nata non est desperandum de reconciliatione, nec metuendum ne non possit amicitia recuperari, sed sperandum quod ad eam regressus futurus sit, & obtineri dissidentium concordatio & reconciliatio. Concordatio, enim legendum est, non recordatio, vt quidam libri malè habent, cùm Græcis sit *εὐνοία*. Ponit autē quatuor vel quinque, quæ dicta vel facta, omnem in gratiam aditum præcludunt, & irreconciliabilem pariunt offensionem. Quorum primum, est conuitium vel improprium. nam pro his duobus vnum tantum est Græcis: quanquam sic distingui possint, vt conuitium, sit probri alicuius obiectio: improprium, beneficij collati exprobratio. Nam hæc duo vehementer lædunt amicitiam, & maximè conuitium, quia amici est amicum honorare, vt dictum est. Secundum, est superbia, per quam hic significatur elatio animi amicū præ se despicientis, quæ etiam directè amicitia repugnat, quæ æqualitatem quandam amicorum expostulat. Tertium, est mysterij, hoc est, secreti quod amicus amico cōmisit, reuelatio. & quartum, plaga dolosa, hoc est, iniuria insidiosè fraudulenterque illata. Quæ quatuor in amicitia ita sunt odiosa, vt cùm fiunt aut dicuntur, amicos sine reconciliationis spe alienare soleāt. vnde dicit: In his omnibus, hoc est, per hæc effugiet amicus, hoc est, omnino alienabitur, vt in plurimū scilicet, & ex natura illarū iniuriarum.

25 Fidem posside cum proximo in paupertate illius, vt & in bonis illius lætēris.

In tem-

26 In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hereditate illius cohaeres sis.

Monet fidem possidere, hoc est, fidelitatem seruare cum proximo in aduersis ipsius. Sic enim futurū, vt aliquando etiam foelicitatis eius quis particeps fiat. Siquidem amicitia omnia facit cōmunia. Vnde Dominus Apostolis dixit: Vos estis qui permanistis mecū in tribulationibus meis: Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnū, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Matth. 5.

27 Ante ignem, camini vapor & fumus ignis inaltatur, sic & ante sanguinem maledicta, & contumelia, & rixa.

Monere vult hac sententia studiosè fugiendas esse acerbis & maledicas verborū contentiones & conuitia, quòd hæc sequi soleat sanguinis effusio & cædes, sicut fumū sequitur flamma ignis, omnia deuorans & consumens. Consequuntur enim res suas causas, ex quibus rētores coniecturas suas confirmare solent, atque ita concludere: Iurgatus est cum illo, ergo & occidit: sicut ex egresso fumo per caminum, colligitur secuturam ignis flammam. Quod enim dicitur hic, ante ignē, intelligendum est, ante flammā ignis cōburentem. Pulchrè autem fumus conuitijs, ignis verò cædibus cōparatur, quòd conuitia ex animo irato velut fumus egrediantur, nec in seipsis quidē necdum lædant, sicut fumus non adurit, sed tamen post ea cædes sequantur, cū animi hinc inde sint inflammati, quæ velut ignis homines grauiter lædunt & perimunt.

28 Amicum salutare non confundar, & à facie illius non me abscondam.

29 Et si mala mihi euenerint per illum, sustinebo: omnis qui audiet, cauebit se ab eo.

Varia in his sententijs est lectio. Nā multi legunt in secunda personā non confundaris; vnde etiam quidam libri in sequentibus habent per secundam personam; non te abscondas. Et si mala tibi euenerint per illum, sustine. Sic enim præter alios habuit codex Bessarionis. Alij sicut per primam personam habent, non abscondam & sustinebo: ita etiam habent, non confundar, quomodo etiam Rabanus legit, atque hanc esse veram lectionem Græca docent, quæ vbiq̄ue habent primam personam. Et Ambrosius quoque lib. 2. Offic. cap. 7. legit: Amicum salutare non erubescam. Videri autem posset interpretem vertisse non, salutare, sed, saluare, quia Græcis est σκεπάσω, hoc est, tegere & tueri: verū cū omnes libri constanter habeant, salutare, verisimile magis est interpretem legisse ἀσώσω. Illud enim vertere solet, salutare, vt ibi: Et si salutaueritis fratres vestros tantū, &c. Sensus ergo est: Etiam si contingat amicum esse me inferiorem, aut aduersam aliquam incidere fortunam, ego tamen per superbiam non verecundabo ipsum salutare Matth. 5.
atque

atque complecti, aut protegere atque tueri, nec tunc à facie illius me abscondam, vt solent facere amici ficti, sed fidum me illi in aduersitatibus exhibebo, honorando illum & consolando, atque ab aliorum iniurijs defendendo. Quòd si contingat mihi per illius ingratitude[m] vt mala mihi bene de illo merito proueniãt ab ipso, ego quidem patienter sustinebo, aut mala illa ferre cogar: at omnis qui audiet enarrari illius ingratitude[m], meo exemplo edoctus cauebit se ab eo, nec cum illo familiaritatem & amicitiam inire volet, vt qui in bene de se meritum tam ingratus reperiatur. Itaque his sententijs se proponens in exemplum indicat quid fieri debeat in amicitia, & quid non debeat fieri. Porro verbum, sustinebo, in Græcis non est, quæ tantum habent; Et si mala mihi euenerint per illum, omnis qui audiet, &c.

30 Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum?

31 Vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me?

Q Vandoquidem ostendit conuitia amicitia[m] admodum esse noxia, & contingere aliquando vt mala irrogentur ab amicis quæ ad maledicendum vicissim prouocent, sciens facilem esse linguæ lapsum, optat sibi donum continentis linguæ, quo ita os eius custodiat, & labia eius quasi appposito sigillo consignentur, ne per ea labia in aliquam perniciem aut peccatum prolabatur, ipsa[que] lingua perditionis eius sit occasio. Quod enim dicit; Quis dabit; phrasi Hebraica est optantis, valetque ac si dicatur: O vtinam mihi aliquis det; videturque alluisse ad illud Psalmi: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantia[m] labijs meis. Quare mox desiderium moderationis linguæ, in capite sequenti commutat in precationem sermone ad Deum conuerso, quem nouit temperantis linguæ authorem, iuxta illud Prouerb. Hominis est animum præparare, Domini autem gubernare linguam. Itaque ab hac potius sententia sequens caput auspicandum erat. Citat hunc locum D. Augustinus lib. de gratia & liber. arbit. cap. 16. & legit, signaculum astutum, quia Græcis est *καυτήριον*, quod astutum magis significat quam certum. Vnde signaculum certum intelligendum est signaculum prudens, quod certis solidisque nititur rationibus. Adducit autem hunc locum, vt ex orationibus, quæ hic funduntur à Sapiente contra vitium linguæ, ostendat illum insinuasse necessitatem gratia[m] Dei, sicut idem significauit libertatem nostri arbitrij, cum supra dixit: Si uolueris, conseruabis mandata.

CAPVT